

H. TIIDO

TALURAHVA
OLUKORRAST
KODANLIKUS
EESTIS

Archives.

APM

245159

A-17346
269

EESTI NSV POLIITILISTE JA TEADUSALASTE TEADMISTE
LEVITAMISE ÜHING

H. Tiido

TALURAHVA OLUKORRAST KODANLIKUS EESTIS

Nr. 4 (269)

Arhiivilõige
1959

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS TALLINN 1959

2.

Tartu Riikliku Olikeeli
Raamatukogu

45159

ARHIIVKOGU

SISSEJUHATUS

Agraarsuhete küsimus on iga sotsiaalse revolutsiooni lahutamatu osa. Sotsialistliku revolutsiooni ettevalmistamise ja läbiviimise ajajärgul on see töötava talurahva kui proletariaadi liitlase küsimus, küsimus proletariaadi diktatuuri kättevõitmise tingimustest. Marksismi-leninismi klassikud on korduvalt rõhutanud, et talurahvas peituvad suured revolutsioonilised võimalused, mida saab ja tuleb ära kasutada proletaarse revolutsiooni huvides.

Esimene Nõukogude valitsus Eestis (nov. 1917—veebr. 1918) hakkas leninliku maadekreedi alusel lahendama agraarküsimust töötava talurahva huvides. Ta konfiskeeris mõisamaad, natsionaliseeris kogu maa ja kustutas 40 miljoni kuldrubla suuruse võlakoorma, mis rängalt rõhus talurahvast. Põllutöölise ja maakehvistu aktiivsel kaasabil võeti parunitelt mõisad üle ja need läksid töörahva nõukogude käsutusse. Eesti bolševikud olid seisukohal, et mõisasad ei tule põhiliselt tükeldada, vaid muuta riiklikeks, sotsialistlikeks suurmajanditeks. Vajaduse korral võis teha väikemaapidajatele mõisa- ja suurtalunike maadest juurdelõikeid. Eesti bolševikud ei suutnud aga nõukogude võimu lühiajalise kestvuse tõttu veel välja töötada üksikasjalist, kohalikke olusid igakülgselt arvestavat ning töötava talurahva kõigile kihtidele vastuvõetavat agraarprogrammi.

Eesti Tööraha Kommuuni ajaks (nov. 1918—mai 1919) muutus olukord komplitseeritumaks. 1918. a. alanud Saksa okupatsioon tõi mõisatesse tagasi balti parunid. Okupatsioonile järgnes kodanluse klassisõda töölisklassi ja nõukogude võimu vastu. Töölisklassilt võeti kõik vabadused, tema organisatsioonid rüüstati, kuna revolutsioonilisemad töölised vangistati või isegi tapeti. Samal ajal püstitas Eesti kodanlus oma võimu kindlustamiseks mõisate jagamise loosungi.

ühiskonnategelased tunnistasid hiljem, et «mitte ainult majanduslikel põhjusil ei osutunud maareform hädavajalikuks. Ka sotsiaalne nõudis seda. Pealegi moodustas ulatusliku maaproletariaadi olemasolu alalise sisepoliitilise hädaohukolde».¹ Peale selle tahtis kodanlus agrarreformi abil luua endale laiemat sotsiaalset baasi.

17. veebruaril 1919, kohe pärast Saaremaa ülestõusu, otsustas kodanlik valitsus võõrandada rüütlimõisad ja anda need Põllutöoministeeriumi käsutusse. 10. oktoobril 1919 võeti see otsus vastu Asutavas Kogus Maaseaduse nimetuse all.

Maaseaduse ellurakendamine kindlustas kulakluse positsioone ja teenis täielikult võimulepääsenud kodanluse huve. Talurahva enamuse — sulaste, maatameeste, kehvikute ja keskmike elulised huvid jäid hoopis tahaplaanile. Niisuguseid sulaseid ja maatamehi, kes said väikeste lõikudena enamalt jaolt kõlbmatut maad, oli vähe.

1919. a. Maaseadust täiendati ja parandati korduvalt. Kodanliku valitsuse poolt anti välja kümneid maaseadusi ja instruksioone, mis olid üksteisele isegi vasturääkivad. Kogu kodanlik maaseadusandlus oli sihilikult tehtud väga keeruliseks ja rahvale arusaamatuks, et petta maanäljas sulaseid ja kehvikuid ning jätta endale vabad käed maaga saherdamiseks.

Maaseadus ja rohkearvulised määrused selle elluviimiseks töötasid maaga varustada kõiki maasoovijaid ja toetada kehvi maasaajaid riiklikult. Tegelikult oli see mõeldud ainult töötava talurahva petmiseks. Kodanlusel oli vaja nõrgestada maal toimuvat klassivõitlust. Ta püüdis demagoogia abil võita talurahva poolehoidu, et jätkata ebapopulaarset sõda Nõukogudemaa vastu. Et meelitada ja innustada oma armeed, reklameeris kodanlus laialdaselt Asutava Kogu lubadust anda maad esimeses järjekorras nn. «vabadussõjast» osavõtnutele.

Maaseaduse alusel võõrandati riigile 2 246 494 ha ehk 96,6% suurmaaomandest. 1923. a. lõpuks rajatud 19 828 asundustalust (üldpindalaga 421 345,50 ha) anti Nõukogude-vastases sõjast osavõtnud sõjaväelastele 9242 talu (46,6% asundustalude üldarvust), kokku 204 854,60 ha (48,7% üldpindalast) ².

¹ Elav teadus nr. 63, Tartu, 1937, lk. 24.

² Eesti NSV ajalugu, Tallinn, 1957, lk. 427.

Toodud andmetest näeme, et poliitilistel kaalutlustel jagati suurem osa riigi käsutusse läinud maast võimule-
tulnud kodanluse huvides Nõukogude-vastasest sõjast osa-
võtnutele, kulaklikele perekondadele, riigimaade ülemaile,
ringkonnavalitsejaile jt.

1920. aastal kinkis kodanlik valitsus oma kindralitele
Laidonerile, Sootsile, Tõnissonile, Larkale, Põdrale ja
admiral Pitkale kuni 300 tiinu suurused mõisad. Paljudele
valgekaardi polkovnikutele anti talud mõisasüdameist
pindalaga vähemalt 100 tiinu. Sadakond mõisat jäeti üldse
jagamata ning säilitati nn. teadusliku uurimise majandi-
tena. Neist enamusi ei olnud teadusliku uurimistöö baa-
siks, vaid nende varjus säilitati endised suurkapitalist-
likud ettevõtted.

Lisaks sellele võttis Riigivolikogu 1923. a. algul vastu
seaduse, mille alusel määrati Nõukogude-vastasest inter-
ventsioonist osavõtnud valgekaartlastele autasudeks
55 000 000 marka. Sellest määrati kindral J. Laidonerile
3 000 000, kindral J. Sootsile 1 000 000 marka jne.¹

Kodanluse agrarpoliitika rahvavaenulikkus väljendus
ka selles, et 150 balti parunit said säilitada oma mõi-
sad nn. «mõisasüdamete» näol. Kokku kuulus saksa paru-
nitele ja nende sugulastele 346 majandit kogupindalaga
27 000 hektarit. Nende majandite keskmiseks suuruseks oli
80 hektarit, mis ületas eestlastele kuuluvate majandite
keskmise suuruse ligikaudu 3,5-kordselt.²

Sakslaste majapidamised olid enamikus sellised, kus
kasutati võõrast tööjõudu ja mida peeti endiste mõisa-
majapidamiste sarnaselt.

Hoopis teistsugust pilti kujutas endast mõisatöölise
maasaamine. 1925. a. maikuuni oli 21 600 mõisatöölisest
maad saanud ainult 5504, kokku 38 237 hektarit, mis teeb
keskmiselt vähem kui 7 ha igaühele.

31 654 maasoovijat (58% avalduse esitajatest) jäeti
rahuldamata. Maast jäid ilma enamikus sulased, maata-
mehed ja vähese maaga talupojad, just need, kes seda kõige
rohkem vajasisid. 1925. aastal lubati eraldada väikesed maa-
tükid neile, kes seda maad seni olid kasutanud. See tä-
hendas, et nn. popsidele anti luba talude küljest endale

¹ H. Saarniit, Eesti töörahva revolutsiooniline võitlus nõukogude
võimu taaskehtestamise eest aastail 1920—1924, Tallinn, 1956, lk. 7.

² «Põllumajandus» 1940, nr. 12/13, lk. 311.

maad osta. 11. veebruaril 1926 võeti Riigikogus vastu Kogukonna-, asutuste- ja erarendimaade korraldamise seadus, mida rahvas hakkas nimetama popsiseaduseks. Seadust reklameeriti ja kiideti igati, kuid ka see ei olnud muud kui kodanluse järjekordne pettemanööver. Seda mõistsid isegi töölisliikumise oponentid, kes kohati kritiseerisid kodanliku valitsuse ilmselt rahvavaenulikke manöövreid, lootes leida endale poolehoidjaid külakehvistu hulgas. Nii kirjutas «sotsialist» J. Vain: «Kära, mida tehti popsiseaduse ümber, ei ole midagi muud kui katse rahvahulka tähelepanu pankrottmeistrite ettevõtete pealt kõrvale juhtida. Popsiseadust taheti teha piksevardaks, mis pidi rahva pahameele piksenobled potipõllumeeste pealt mulla sisse juhtima.»¹ Popsiseadusega otsustati eraldada 10 486 ühikut maad, enamikus alla 5 ha, kuid 1936. aastaks, s. o. 10 aasta jooksul, oli tegelikult eraldatud 3601 ühikut 12 545 hektari ulatuses.² Selle asemel et toetada maad saanud talupoegi, võttis Riigikogu 1926. aastal vastu seaduse, mille järgi võorandatud maa eest tuli mõisnikele tasu maksta.

Kodanliku valitsuse agraripoliitika kindlustas kulakluse majanduslikke ja poliitilisi positsioone ning oli suunatud maakehvistu piiramatule ekspluateerimisele. Selle agraripoliitika tulemusena tekkisid, arenesid ja tugevenesid kapitalistlikud suurmajapidamised, kuna aga kehva kesktalupojad olid määratud laostumisele.

Kodanlikku maareformi iseloomustades kirjutas J. Vares: «Kodanliku Eesti maareform ei kustutanud maanälga, vaid soodustas uute mõisate ja suurtalundite tekkimist, eestlastest mõisnikega kindralite ja pangahärrade hulga, kes ise põlluharijad ei olnud, vaid enamikus hangeldasid ja spekuleerisid maaga või lasksid seda harida sulastel ja rentnikel.»³ Seda ei saanud eitada ka kodanlikud poliitikategelased. Nii märkis O. Köster Riigivolikogus, et ehkki maareform on teostatud, «kuid kustutatud pole nälga maa järele».⁴

¹ Jaan Vain, Popsiseadus, Tallinn, 1926, lk. 19.

² F. Laaman, Eesti ühiskond, Tartu, 1936, lk. 15.

³ J. Vares, Nõukogude Eesti taassünd, Tallinn, 1945, lk. 153.

⁴ Riigivolikogu stenograafilised aruanded, 1939, lk. 734.

2. KOMMUNISTID TÖÖTAVA TALURAHVA HUVIDE KAITSSEL

EKP pidas raugematut võitlust kodanluse rahvavaenuliku agraarpoliitika vastu. 1922. a. oktoobris toimunud EKP III kongress nõudis kommunistidelt töölisklassi ja talurahva liidu tugevdamist, et tihedalt koondada maa töötavad hulgad töölisklassi võitlusloosungite alla. Tööraha Ühise Väerinde nõudmine mõisate tükeldamise seispaneku kohta, mis ei leidnud laialdast maatööraha toetust, asendati uue nõudmisega moodustada kõikjal maatööraha komiteed, kes peavad võitlema maaküsimuse õiglasel lahendamisel eest ja kaitsma talurahva huve. Nende konkreetseks ülesandeks pidi olema riigi maatagavara kasutamise korra ja maasaajate kindlaksmääramine kohapeal.

Kuid proletariaadi ja kehvtalurahva liidu kindlustamist takistas tunduvalt asjaolu, et partei ei väljendanud sel ajal veel kindlalt oma seisukohta maaküsimuses ega parandanud ka Eesti Tööraha Kommuuni ajal tehtud vigu agraarpoliitikas. Maad vajav talurahvas tõlgendas partei agraarprogrammi nii, et töölisklass ei poolda mõisate jagamist.

Hiljem analüüsis EKP korduvalt talurahva olukorda ja hindas õigesti toimunud muudatusi maal.

EKP 1929. aasta konverentsil nõuti parteiorganisatsioonidelt erilise tähelepanu pööramist tööle talurahva hulkaades, et võita enda poole maakehvistu ja neutraliseerida keskmik. Konverentsi otsustes rõhutati, et tuleb selgitada talurahvale partei programmi ja näidata, et kodanliku korra ajal talurahva enamuse olukord järjest halveneb ja et seda tõeliselt parandada suudab ainult tööliste ja talupoegade valitsus.

Selleks kohustas konverents partei kohalikke organisatsioone suurendama parteirakukeste võrku maal, tõstma parteiliikmete arvu eeskätt sulaste ja maatameeste arvel, looma tugev aktiiv parteiorganisatsioonide ja rakukeste ümber, elustama maatöölise ühisuste tegevust ja kasutama parteitööks kõiki talurahvaorganisatsioone.

1932. a. märtsis võttis EKP Keskkomitee terava kriitika alla varem tehtud vead ja avaldas kindlate programmiliste seisukohtadega manifesti agraarküsimuses. Manifesti läbis mõte, et proletariaadi diktatuuri kättevõitmise põhitingi-

museks on töölisklassi ja kehvatalurahva tugev liit, et ainult proletaarsete revolutsiooni tulemusena, kui kukutatakse kodanlik võim ja kehtestatakse proletariaadi diktatuur, on maaprobleemi võimalik lahendada tõeliselt demokraatlikult ja anda maad nendele, kes seda kõige rohkem vajavad, s. o. sulastele ja kehvikutele.

Märtsimanifestis rõhutati, et «töölise ja talurahva valitsus konfiskeerib kõigi mõisnike, kirikute ja suurmajapidajate, samuti ka maaga spekuleerijate ning nõukogude võimu vastu aktiivselt võidelnud kontrrevolutsionääride maa ja inventari. Ta annab selle maa ja inventari tasuta põllutöölisele, maatameestele, popsidele, kehvadele asunikudele ja väikemaapidajatele tarvitamiseks» ning edasi, et «kogu kehvikutel ja keskmikkude maaomandus jääb igal ajal täiesti puutumatuks. Töölise ja talurahva valitsus tühistab kõik maamaksud, võlad ja kohustused, tühistab kehvikutel ja keskmikkude võlad pankadele ja liiakasuvõtjatele».¹

Samuti rõhutati manifestis, et EKP ei jää peatuma nendel programmilistel ülesannetel, vaid läheb edasi põllumajanduse sotsialistlikule ümberkorraldamisele: «Väljaminek N. Liidu määratud kogemustest, mis näitavad, et täielikku vabanemist ning oma seisukorra kiiret paranemist võib küla töörahvas saavutada ainult siis, kui ta üle läheb kollektiivsele majapidamisele, sotsialistlikule suurvalmistusele, kus võimalik ratsionaalne tööorganiseerimine ja uue tehnika tarvitusele võtmine, saab töölise ja talurahva valitsus edaspidi arendama talurahva majapidamiste kollektiviseerimist.

Kuid see talurahva ühinemine kolhoosidesse võib sündida ainult täieliku vabatahtlikkuse alusel, alles pärast seda, kui talupojad ise oma kogemuste põhjal veenduvad ühise töö paremuses.»²

See oligi EKP agraarprogramm, mis, nagu näeme, on oma olemuselt marksistlik-leninlik. Kogu EKP edasine võitlus oli suunatud selle programmi täielikule elluviimisele.

1935. aastal ilmus EKP Keskkomitee väljaandel brošüür «EKP organisatsioonilistest ülesannetest», kus rõõbiti teiste partei tähtsate organisatsiooniliste ülesannetega

¹ EKP Keskkomitee Arhiiv, f. 27, n. 27-1, t. 881, l. 300.

² Sealsamas.

märgiti, et erilist tähelepanu on vaja osutada «maatöölise tömbamisele kommunistlikusse parteisse, et luua maatöölise seas laialdane sidemete ja toetuspunktide rakukeste ja kollektiivide võrk ja sel teel kõvendada kommunistliku partei juhtimist maatöölise üle. Pühendades tähelepanu töö tegemisele maatöölise seas, ei tohi meie silmapilgukski unustada tööd kehvikute ja keskmiktalu-poegade seas».¹

EKP esitas kohalikele parteiorganisatsioonidele nõudmise võidelda töötava talurahva igapäevaste eluliste nõudmistest eest, kusjuures rõhutati, et «meie kaitseme ainult maatöölise, kehvikute ja keskmikkude huvisid, mitte aga külakurnajate, hallparunite ja mõisnikkude huvisid».²

EKP Keskkomitee otsustas asuda ühiste võitlusorganite — talupoegade tegevuskomiteede loomisele.

30-ndatel aastatel hakkas kodanlus rääkima teisest maa-reformist, püüdes heategijat mängides eksiteele viia majanduslikes raskustes rabelevat töötavat talurahvast. EKP Keskkomitee oma teesides partei ülesannetest 27. aprillist 1936 nõudis, et vastukaaluks kodanluse poolt püstitatud võltsile loosungile teisest maa-reformist peavad kommunistid üles kutsuma maatöölisi ja talupoegi võitlusele niisuguse teise maa-reformi eest, mis tõepoolest kutsutaks külakehvikute maanälja. Selleks tuli organiseerida maatöölisi, kalureid ja vähese maaga talupoegi võitlusele allesjäänud mõisate ja suurte kulaklike talude konfiskeerimise ning talupoegadele jagamise eest. Üleskutse kehtis ka viimastel aastatel hitlerlike parunite poolt üles-ostetud maade ja kõigi riikliku fondi kõlvuliste maa-alade kohta.

Oma teesides püstitas Keskkomitee partei ette ülesande parandada kõikjal tööd talurahva hulgas, eelkõige seal, kus on rohkem kehvi- ja kesktalurahvast, näiteks Pärnu- ja Harjumaal. Samal ajal võitles partei mitmesuguste kodanlike väärtuste vastu agraarküsimuses, paljastades nende rahvavaenulikkude iseloomu.

¹ EKP Keskkomitee Arhiiv, f. 4907, n. 1, s.-ü. 143, l. 36.

² Sealsamas, l. 38.

3. KODANLUSE ILUSAD SÕNAD JA KARM TEGELIKKUS

Eesti kodanlus kiitis taevani iseseisvaid väiketalusid ja propageeris laialdaselt väiketalumajapidamise «püsivuse» teooriat. Sellel oli oma kindel ülesanne — kasvata väikemaapidajaid kodanlikule riigile truualamlikus vaimus. Ohutades neis «omaniku» ja «peremehe» tunnet, püüti varjata väikemaapidajate vaesumist, laostumist ja sotsiaalsete vastuolude teravnemist külas. Kodanlus kelkis, et tema poolt teostatud maareformi tulemusena «suurem osa endisest poliitiliselt riigivaenulisest maaproletariaadist muutus maaomanikuna riigitruuks ning majanduslikult püüdlikuks rahvastiku elemendiks»¹, ja et nüüd, kui suurmaapidamine on asendatud väikekohasüsteemiga, on loodud ideaalsed tingimused kogu talurahva õitsenguks. Räägiti «individualismist ja kiindumusest maasse», mis pidi olema eestlastele loomupärane, räägiti «objektiivsetest tingimustest», nagu Eesti geograafilis-kliimatilised olud jne., mis pidid tingima väiketalumajapidamise «püsivuse».

Väiketalumajapidamise «püsivuse» teooria ei olnud mitte eesti kodanluse leiutus. Sellised teooriad olid omal ajal (ja on ka praegu) levinud paljudes maades. Kõikjal on aga tema poliitiline eesmärk — kapitalismi ülistamine ja kaitsmine — jäänud üheks ja samaks. XIX sajandi 80-ndal ja 90-ndal aastail olid Venemaal aktiivseteks väiketalumajapidamise «püsivuse» teooria pooldajateks areneva külakodanluse ideoloogid — liberaalsed narodnikud.

Ka tänapäeval asuvad kodanlikud agrarteoreetikud, samuti kaasaegsed revisionistid, sellel seisukohal, püüdes «tõestada», et kapitali kontsentratsiooni ja väiketootmise väljatõrjumist suurtootmise poolt kapitalistlikus põllumajanduses ei toimu. Oma väite tõestamiseks lähtuvad nad absoluutsetest arvudest, mis näitavad väiketalupidajate arvu kasvu. Nende arvude taha püüavad nad peita sügavaid vastuolusid, mis esinevad kapitalistlikus põllumajanduses, kus tegelikult toimub väiketalupidajate pidev laostumine. Selle teooria pooldajad väidavad, nagu omaks väiketalupidaja eelseid suurtalupidamise ees.

Väiketalumajapidamise «püsivuse» teooriat kritiseeris teravalt V. I. Lenin, kes faktilise materjaliga tõestas, et

¹ Elav teadus nr. 63, lk. 25.

talurahva massid pidevalt laostuvad, eraldades endi seast proletariaati ja poolproletariaati. Ta märkis, et ümberlükkamatud faktid kinnitavad, et suurtootmine on tehniliselt ja kaubanduslikult väiketootmisest üle mitte ainult tööstuses, vaid ka põllumajanduses.

Väiketalumajapidamine ei saa olla stabiilne rõhumise ja ekspluateerimise tingimustes, kuna ta ei suuda konkureerida suurmaapidajatega.

Juba 1899. aastal kirjutas V. I. Lenin: «Väikemaapidamine muutub stabiilseks siis, kui ta lakkab olemast suurmaapidamise konkurendiks, kui ta muutub viimasele tööjõu andjaks. Suhted suur- ja väikemaomanike vahel lähenevad enam suhetele kapitalistide ja proletaarlaste vahel.»¹

Eesti kodanluse omakasupüüdlilikud targutused väiketalumajapidamiste «püsivusest» jäid nii teoreetiliselt kui ka praktiliselt õhku rippuma ja kujutasid endast puhtkodanlikku propagandat kapitalismi õigustamise eesmärgil. Elu ise kinnitas just vastupidist. Iseloomustavaks jooneks Eesti, Läti, Leedu ja rea teiste maade põllumajandusele oli see, et rööbiti üha intensiivistuva kehvema talurahva väljatõrjumisega põllumajanduslikust tootmisest, tema majandusliku laostumisega, käis kaasas ka teatud kunstlik väiketalumajapidamiste toetamise ja nende taastamise protsess. V. I. Lenin kirjutas, määrates kapitalistide sellise tegevuse ajaloolist paratamatust, et «lõpuks polekski väikemaavalduse täielik väljatõrjumine suurmaavaldusele kasulik: esimene annab talle töökäsi! Sellepärast kehtestavad maaomanikud ja kapitalistid sageli seadusi, mis kunstlikult väiketalu poegi toetavad».²

Kodanlus püüdis säilitada nn. «popsikohti» selleks, et tal oleks küllaldaselt odavat tööjõudu. Selles mõttes võiks nimetada kodanliku maareformi popsiseadust, asundusametite tegevust jms.

Mõni sõna kodanlikust asundustegevusest. 1934. aastal kinnitas vabariigi valitsus suurejoonelise asundustegevuse arendamise kava, mille järgi taheti 5 aasta jooksul (1935—1939) luua igal aastal 800 uut asunduskohta ja kulutada selleks otstarbeks aastas kuni 2 miljonit krooni. See kava võeti küll vastu, aga täita seda ei suudetud. Aastast aastasse vähenes asundustegevuse finantseerimine.³

¹ V. I. L e n i n, Teosed, 4. kd., lk. 76.

² Sealsamas.

³ Riigivolikogu stenograafilised aruanded, 1939, lk. 734.

1935. a.	anti asundustegevuseks	1 500 000	kr.
1936. a.	„	1 200 000	„
1937. a.	„	1 100 000	„
1938. a.	„	715 000	„
1939. a.	„	550 000	„

Asundustegevuse eesotsas seisis igati reklameeritud Asundusamet, kelle kaudu toimus maade kokkuostmine ning soode ja kännustikkude asustamine. Selle asutuse 11 aastat kestnud töö tulemusena oli hoonestatud 650 talukrunti. Üldse oli projekteeritud 2343 talundi asustamine, kuid 11 aasta jooksul anti tegelikult maasoovijate kasutada ainult 1246 talundit¹.

Ja see pidi olema maaküsimuse lõplik lahendamine!

Vaatamata sellele et asundustalu saamine maapuuduse all kannataval talupojal ei olnud kerge hinna kalliduse ja mitmesuguste kitsenduste tõttu (näit. nõuti igalt uuel kohasaajalt 1000 krooni väärtuses põllumajandusliku inventari ostmist jne.), oli nõudmine siiski suur. Nii tunnistas põllutööminister A. Tupits 1939. aastal Riigivolikogus, et «maasaajate palveid on põllutööministeeriumis väga palju, nende arv võib ulatuda üle 6000. Siin tuleb aga arvesse võtta, et väga palju maasoovijatest on ka niisugused, kes on esitanud maasaamise palve lootuses, et nad saavad veel maad samas korras, nagu seda anti mõisate jagamisel, tähendab, samade soodustuste ja madalama hinnaga. Aga asundusamet arusaadavalt ei saa enam selle hinnaga maad anda, vaid ta võib anda selle hinnaga, millega ta ise maad muretseb. Kui meie ostame eramaid kokku, neid korraldame ja seal hooned peale ehitame, siis tuleb maakoht väljaandmisele kallimalt ja paljud soovijad, kui teada saavad, et maad ei saa enam sama hinnaga, mis enne, loobuvad selle tahtmisest».²

Need, kes siiski said uue asundustalu omanikuks, mis oli rajatud soodesse ja metsakännustikkudesse, sattusid aga otsekohe ülepeakaela võlgadesse ja olid seotud paljude kohustustega. Peale selle oli töö uues asundustalus hoopis vaevarikam kui vanades taludes. Eespool nimetatud A. Tupits märkis: «See on ränk töö, mida inimesed seal (asundustalus. — H. T.) teevad, seal tuleb kände välja juurida ja iga sammu kultuuri alla viia. See kõik nõuab

¹ ORKA, f. R-1, n. 1, s.-ü. 777, l. 4.

² Riigivolikogu stenograafilised aruanded, 1939, lk. 739.

väga rasket tööd, kuid tulemused on lähemate aegade jooksul seejuures väga kasinad.»¹

Asundustegevuse ajal katsetati ka eraalgatusliku asundamisega, kuid ka see ei andnud oodatud tulemusi. Loodi vaid 130 talu, kusjuures need asundajad olid kõik eranditult jõukamad inimesed, kes seejuures kasutasid maa-ostu- ja ehituslaenu.

Seega näeme, et riiklik asundustegevus oli omapärane kodanlik spekulatsioon suurema kasusaamise eesmärgil, oli tegelikult maanälja all kannatavate talupoegade täiendav ekspluateerimine ja petmine.

V. I. Lenin on korduvalt rõhutanud, et kapitalismi põhiline ja peamine tendents seisneb väiketootmise väljatõrjumises nii tööstusest kui ka põllumajandusest. Ka Eestis toimus kodanliku diktatuuri aastail lakkamatu põllumajandusliku tootmise kontsentreerumise ja töötava talurahva vaesumise ning laostumise protsess. Kodanliku maaseaduse ellurakendamine kiirendas igati seda kapitalistliku arengu objektiivset tendentsi.

Eesti kodanlus püüdis väita, et varade kuhjumist jõukate talupidajate kätte ei toimu, et teostatud maareform — parunite mõisate tükeldamine — on Eestis lahendanud maaküsimuse ideaalselt, et Eesti külas valitseb talurahva ühtsus, kus ei ole kulakuid ega kurnamist, et «maareformi teostamisega on eestlaste võitlus oma maa üle peremeheõiguse saavutamiseks lõpule viidud ja kogu maa on kattunud iseseisvate väikemajapidamistega».²

Põllutöökoja direktor T. Kint deklareeris: «Meie õnneks peab aga tähendama, et põllumajanduslik rahvastik meil Eestis ei ole diferentseerunud sotsiaalselt kahte teravate piirjoontega eraldatavasse klassi — töölisiks ja ettevõtjaks.»³

Samal ajal lükkasid isegi ametlikud kodanliku statistika andmed ümber valitsevate ringkondade poliitilise demagoogia eesti rahva ühtsusest.

1939. a. põllumajanduse loenduse andmeil grupeeritud majandid vastavalt põllumajandusliku maa suurusele järgmiselt.⁴

¹ Riigivolikogu stenograafilised aruanded, 1939, lk. 738

² Põllutöökoja aastaraamat VI, 1937/38, Tallinn, 1938, lk. 5.

³ Sealsamas, V, 1937/38, Tallinn, 1938, lk. 18.

⁴ Vt. Põllumajandusloendus 1939. a., vihk I, Tallinn, 1940, lk. 2—3, 90—91.

Majandite grupid maa suuruse järgi	Majandite arv	% majandite üldarvust	Kuulus maad	% maa üld- kogusest
1— 5 ha	22 051	15,8	86 445	2,7
5— 10 „	23 869	17,0	219 387	6,9
10— 20 „	40 288	28,8	689 092	21,7
20— 30 „	25 415	18,2	707 194	22,2
30— 50 „	21 704	15,5	941 660	29,6
50—100 „	6 215	4,4	440 744	13,9
100 ja rohkem ha	442	0,3	94 916	3,0
Kokku	139 984		3 179 438	

Nagu näeme, kaks esimest majandite gruppi, arvuliselt 45 920 ehk 32,8% majandite üldarvust, omasid maad 305 832 ha ehk 9,6% maa üldkogusest. Need olid vähese maaga talupojad, peamiselt kehvikud.

Kaks keskmist gruppi (10—20 ja 20—30 ha) — 65 703 majandit ehk 46,0% üldarvust omasid 1 396 286 ha maad ehk 43,9% üldpinnast. Siia kuulusid põhiliselt keskmikud.

Ja lõpuks 28 361 majandit (30 ja üle 30 ha), mis moodustasid 20,2% majandite üldarvust, omasid maad 1 477 320 ha ehk 46,5%. Need olid enamikus jõukad, kulaklikud majapidamised.

Talupoegi, kes omasid maad vähem kui 1 ha majandi kohta, ei arvestanud kodanlik statistika sihilikult talurahva hulka. Kui aga kahele vähese maaga majandite rühmale juurde lisada 21 977 majapidamist, mille suurus oli väiksem kui 1 ha, siis tõuseb maata ja vähese maaga majapidamiste hulk 41%-le majapidamiste üldarvust.

Analoogilist diferentseerumist näeme ka talurahva varustatuses loomadega.

Üle 30 ha suurustele majanditele, mis moodustasid ainult $\frac{1}{5}$ majandite üldarvust, kuulus 41,4% veistest. Vähese maaga majandid, maa suurusega 1—10 ha, mida oli $\frac{1}{3}$ majandite üldarvust, omasid kõigest 11,9% veistest. Samasugune olukord valitses ka hobuste, sigade ja lammaste kuuluvuse osas.

Nii näeme kodanliku Eesti põllumajanduses maakasutajate kolme peamist sotsiaalset rühma: kehvikud, keskmikud ja kulakud (maakodanlus). On loomulik, et nimetatud sotsiaalsete rühmade iseloomustamisel ei saa lähtuda ainult maa suurusest üldse, jättes tähele panemata haritava ja mitteharitava maa suhte, ja mis eriti tähtsaks osutub, palgalise tööjõu kasutamise iseloomu.

Lähtudes sellest kuuluvad kehvikute rühma väikekohtade omanikud või rentnikud, kes nende valduses olevast talundist ilma võõrast tööjõudu kasutamata saavad oma vaevalist ülalpidamist. Siia on liidetud osaliselt ka põllumajanduslik poolproletariaat, need töötavad hulgas maal, kes end elatavad osaliselt maaharimisest, kusjuures maa võib olla oma, aga sageli ka rendimaa. Seejuures on nende maatükid niivõrd väikesed, et maaharimine ei kindlusta nende perekondade äraelamist, mispärast nad on sunnitud otsima väljastpoolt lisateenistust, olema palgatöölisteks suurmaaomanike juures.

1929. aastal oli Eesti põllumajanduses kehvikuid 33,8%, 1939. aastal aga juba 41% majandite üldarvust. Järelikult ajavahemikul 1929—1939 kasvas kehvikute rühm 7,2% võrra.¹

«Kesktaurahvana» majanduslikus mõttes,» õpetab V. I. Lenin, «tuleb mõista väikemaapidajaid, kelle valduses on kas omandiõiguse või rendi alusel samuti väikesed maatükid, kuid ometi niisugused, mis, esiteks, annavad kapitalismi ajal tavaliselt mitte ainult kehva ülalpidamist majandi perekonnale, vaid võimaldavad saada ka teatavat ülejääki, mis võib, vähemalt headel aastatel, muutuda kapitaliks, ja kes kasutavad, teiseks, üsna sageli (näiteks ühes majandis kahest või kolmest) võõrast palgalist tööjõudu.»²

Kui 1929. aastal oli keskmikke 44,4% majandite üldarvust, siis 1939. aastal nende arv vähenes 36% -ni, seega 8,4% võrra.

Kulaklus — see on külakodanlus, kapitalistlikud ettevõtjad maal, suured maaomanikud talupoegade hulgas, kes ekspluateerivad põllutöölisi, kehvikuid ja keskmikke. Kulaklus oli kõige suuremaks ekspluataatorlikuks klassiks kodanlikus Eestis.

Kulakluse protsent suurenes pidevalt. Kui 1929. aastal oli kulaklike majandeid 21,8% majandite üldarvust, siis 1939. aastal nende protsent tõusis juba 23-le, s. o. kasvas 1,2% võrra.

Üheks tüüpiliseks kulakuks oli näiteks Villem Roots Harjumaal Jõelähtme vallas, kellel oli 228,41 ha maad, 38-

¹ R. Antons, Agraarsuhted kodanlikus Eestis, Tallinn, 1957, lk. 89 ja kogumik «Nõukogude teaduse arenemisest Eesti NSV-s aastail 1940—1950», Tallinn, 1950, lk. 194.

² V. I. Lenin, Teosed, 31. kd., lk. 130.

pealine kari ja 10 hobust. Ta pidas alaliselt 3—4 töölist ja peale selle töötasid temale veel kolm sulast oma perekondadega — naiste ja lastega.¹ Selliseid suurkapitalistlikke majandeid, suurusega üle 100 ha, oli Eestis 442, millele kokku kuulus 94 916 ha maad.

Eelpooltoodust nähtub selgesti, et ka Eesti põllumajanduses toimus kapitalistlikule ühiskonnale omane kihistumise protsess, kusjuures pidevalt suurenes kehvikute ja kulakute rühm, kuna keskmike hulk vähenes, andes juurdekasvu kõigepealt kehvikutele ja vähesel määral kulakutele. Ainult vähestel keskmike hulgast õnnestus saada «haljale oksale», s. o. tõusta külakodanluse astmele. Kapitalistlike majandusseaduste stiihilise toime ja konkurentsi tõttu oli kesktalurahva olukord ebastabiilne.

4. PÕLLUMAJANDUSE MEHHAANISEERIMISE SOTSIAALNE TAGAPOHI KODANLIKUS EESTIS

Kodanliku diktatuuri perioodil toimus talurahva põhimasside vaesumine. Selle üheks põhjuseks oli äärmiselt madal põllumajanduse mehhaniseerimise tase. Kehvikud ja keskmikud, kel ei olnud põllutöomasinaid, olid sunnitud töötama käsitsi, kasutades primitiivseid tööriistu. See tõttu oli nende kaubatoodang palju kallim ja nad ei suutnud konkureerida kulakutega, kelle käes oli lõviosa põllumajanduslikust inventarist. 1—10 ha suurustes majapidamistes ei olnud masinaid peaaegu üldse. 1939. aasta andmetel kuulus 1—10 ha suurustele talunditele 355 kultivaatorit (3,3%), 158 külvimasinat (1,5%), 144 viljalõikajat (1% üldarvust). Niidu- ja kartulivõtmismasinate üldarvust kuulus samuti ainult 1% vähese maaga talumajapidamistele. 10—30 ha suurused talundid omasid 5199 kultivaatorit (44% üldarvust), 3942 külvimasinat (37,6%), 3470 viljalõikajat (33%) ja 799 kartulivõtmismasinat (24,5%).²

Talurahva kehvemad kihid ei suutnud muretseda endale põllutöomasinaid nende kalliduse tõttu. Pealegi ei olnud masinate kasutamine väikesel maalapil otstarbekohane. See asjaolu põhjustas Eesti põllumajanduse tehnilise mahajää-

¹ «Kommunist» nr. 63, 4. IX 1940.

² ORKA, f. R-1, n. 1, s.-ü. 777, l. 1.

muse, mida mõistsid ka kodanlikud tegelased, kes oma majanduslikes kalkulatsioonides küllaltki objektiivselt ise loomustasid olukorda põllumajanduses ja tegid omapoolseid ettepanekuid põllumajandusliku tootmise mahajäämuse likvideerimiseks. Nii pooldas majandusminister L. Sepp kapitalistlikku suurtootmist põllumajanduses ja nõudis võimalikult kiiremat üleminekut sellele. Arvestades, et 5—30 ha suuruste talundite toodangust elatus ligi $\frac{1}{3}$ kogu Eesti elanikkonnast, märkis ta: «Suures osas on need talundid varustatud ainult 1 hobuse ja 1 lehmaga, mille tõttu neil võimatu on ka isade tehnikaga põhjalikult maad harida ning väetada, milleks on tarvilik kahehobuse sahk ning tarvilisel määral laudasõnnikut. Tehnika edust ning mehhaniseerimise kasust ei saa nemad aga kahjaks üldse mitte osa, kuna masinate tarvitamine nii väikestes talundites ei tasu end...»¹

L. Sepp oli veendunud, et «arengu ja kultuuri» seisukohalt ning põllumajanduse intensiivsuse seisukohalt tehti juba kodanliku maareformiga viga, kui suur osa põllumaad asetati olukorda, kus oli «tootmistegevus pidurdatud erilise tootmistehnilise organisatsiooni tõttu». «Selle vea,» märkis ta, «tegime omal ajal häda sunnil: meil ei olnud tol korral võimalik leida kõikidele maasoovijatele paremaid võimalusi tootmistegevuses tööle rakendamiseks. Nüüd peame seda aga alati meeles pidama, et tuleb pidevalt ja tungivalt otsida ja luua võimalusi ning teid umbes 300 000 põllumajanduses liiga nõrgalt tööle rakendatud töötaja tootmistaseme ja ühes sellega ka nende sissetulekute tõstmiseks normaalse miinimumi (minu sõnendus. — H. T.) tasemele».²

«Normaalse miinimumi» saavutamiseks oli majandusministril välja töötatud plaan, mis nägi ette igati kiirendada kapitalismi arengu loomulikku protsessi Eesti külas, s. o. hävitada kehvikute majapidamised ja luua nendest kulalikud suurmaapidamised. Ta kirjutas: «Kõige loomulikum ja tulemusrikkam abi väljapääsuks on sellepärast ainult üks: ühele osale väiketalunditest — nõrgalt tööle rakendatud töötajaile leida tegevust uutel aladel, kus nad uusi lisaineid hakkavad tootma üldise rahvustoodangu suurendamiseks. Sedavõrd, kui hõrenev rahvastik

¹ «Põllumajandus» nr. 23, 5. VI 1940, lk. 511.

² Sealsamas.

võimaldab, võib siis elujõuetuist väiketalun-
deist moodustada elujõulisi kesktalun-
deid (minu sõrendused. — H. T.), kus igale töötajale
oleks kindlustatud vähemalt meie praegusegi ekstensiivse
põllumajanduse normaalne tööpinge ja sissetulek.»¹

Sama probleemi käsitledes kirjutas Põllutöökoja tehni-
liste alade konsulent J. Harras: «Suurimaks ja mitte era-
korralisest ajast tingitud, vaid pidevaks takistuseks meie
põllutöö mehhaniseerimisel on asjaolu, et meie talude töö-
maht masinate üksikkasutamisel on liiga väike, isegi
vähematel põllutöömasinatel. See aga raskendab nende
ostu ja vähendab tasuvust.»²

Tuginedes Põllutöökoja raamatupidamistalituse andme-
tele, näitas J. Harras, et alla 50 ha taludes on masina
töökulu suurem kui käsitsi töötamisel, sest puudub masi-
nale vajalik normaalne töömaht. Tema kalkulatsioon oli
järgmine: kui arvestada viljaniidumasina hinnaks 500
krooni, reaskülvimasina hinnaks 400 krooni ning kapitali
protsent, amortisatsiooni ja korrashoiu kulud kokku ainult
15% aastas, siis oleks 1 hektari vilja niitmisele kulu-
tatud:

talundis alla 20 ha	— 22,85 kr.
„ 20—30 „	— 15,21 „
„ 30—50 „	— 11,86 „

kuna aga käsitsi viljaniidu kulutused moodustavad 6,6
krooni hektarilt.

Reaskülvimasina töökulud 1 ha-le oleksid:

talundeis alla 20 ha	— 17,64 kr.
„ 20—30 „	— 13,63 „
„ 30—50 „	— 9,36 „

Käsitsi külvi ja seemendamise kulu aga moodustaks ainult
3,56 krooni.³

Selles peituski põllutööde mehhaniseerimise madala
astme põhjus kodanlikus Eestis, kuna põllutöömasinate
üksikkasutamise korras ulatuslikku põllutööde mehhani-
seerimist läbi viia ei olnud võimalik, sest käsitsi töö oli
mitu korda odavam. Küsimuse lahendus oli J. Harrase
arvates lihtne — laialdaselt rakendada põllutöömasinate
ühiskasutamist. Kuid ka see, nagu hiljem näeme, ei ker-

¹ «Põllumajandus», nr. 23, 5. VI 1940, lk. 511.

² Sealsamas, nr. 5, 31. I 1940, lk. 118.

³ Sealsamas.

gendanud kehviku ja keskmiku olukorda kapitalistliku tootmisviisi tingimustes.

Kui majandusminister L. Sepa ettepanek «elujõuetuist väiketalundeist moodustada elujõulisi kesktalundeid» ei olnud vastuvõetav Põllutöökoja juhtidele oma liigse resolutsuse ja avalikkuse poolest, siis konsulent J. Harras väljendas kodanlikule valitsusele ja selle kuulekale tööriistale — Põllutöökojale — sobivaid seisukohti, kuna ta püüdis «säilitada» väiketalumajapidamisi ja leida teid küsimuse lahendamiseks. Põllutöökojas räägiti palju põllutöömasinate ühiskasutamisest, kuid samas propageeriti ning soodustati eratraktorijaamade asutamist. Oli ju loomulik, et traktorijaama asutamise võimalusi omas mitte vaene, vaid jõukam talupoeg. Neid võimalusi ergutati realiseerima mitmesuguste soodustustega. Suurtalupoegadele anti pidevalt laenu põllutöömasinate muretsemiseks.

Suurkodanluse häälekandja «Päevaleht» kirjutas sel puhul: «Meil on praegu 460 traktorijaama ja uute juurdeasutamisega avaneb võimalus eeloleval kevadel põllutööle rakendada 550 traktorijaama. Traktorijuhtide ja kütteeõli küsimuste soodsa lahendamisega võidakse meil kevadistel põllutöödel 550 põllukünni traktoriga ja osaliselt kasutatava rehepeksu-traktorite pargiga, kui kõik need traktorid töötavad kuu aega kahe vahetusega, ära teha 25% kogu meie põlluharimise töödest... Uute masinate ja riistade muretsemiseks ülalmainitud arvul on vaja anda eeloleval talvel maatulunduskapitalist laenu traktorijaamapidajatele umbes 500 000 krooni, millest maatulunduskapitalil on võimalik anda 170 000 krooni. Puudujääva osa katteks võimaldas vabariigi valitsus oma otsusega (18. detsembrist 1939. — H. T.) maatulunduskapitalile laenukre-diiti 300 000 krooni...»¹

Laenu anti ainult neile talupoegadele traktori ja traktoririistade muretsemiseks, keda Põllutöökoda pidas usaldusväärseks ja andis oma soovitusel. Usaldusväärseteks laenuaajateks osutusid muidugi ainult jõukamad talupojad.

Selle tulemusena olid olemasolevad traktorid küla jõukama, ekspluataatorliku kihis käes. 1939. aasta põllumajandusliku loenduse andmeil oli 90% kõigist traktoreist üle 20 hektari suuruste talundite käsutuses. Kuid ka need talundid ei kasutanud traktoreid tootlikult.

¹ «Päevaleht» nr. 299, 20. XII 1939.

Aastast aastasse kasvas traktorijaamade arv. Põllutöökoja andmetel oli:

1935. a.	76	traktorijaama
1936. a.	118	„
1937. a.	222	„
1938. a.	344	„
1939. a.	460	„

Tootmisvahendite jaotumine Eesti külas kandis klassiseloому. Tootmisvahendite omanikeks olid põhiliselt jõukad talupojad ja kulakud. Maa ja masinate kuhjumine nende kätte muutis võõra tööjõu kasutamise siin paratamatuks.

5. «LAHTISE RAHVA» RASKE ELU

Vähese maaga talupoegade raske majanduslik olukord sundis suuremat osa neist töötama sulastena suurtes, kulaklikes majandites, otsima elatumisvahendeid linnades, suurendades veelgi töötute armeed. Seda tunnistas ka põllutööminister A. Tupits, kes oma kõnes Põllutöökoja täiskogu koosolekul 6. juunil 1940 märkis: «Mäletame, kuidas meie vabariigi kestel paari aastakümne jooksul meie linnades on alatiselt hädas oldud meie töötatöölistega. Oleme kaevanud linnades merekaldaid ja muud tühja tööd teinud, et aga anda meie inimestele tegevust, et nad saaksid omal hinge sees pidada.»¹

1937. aastal moodustas talundeis töötajate arv 453 500 inimest. Võrreldes seda arvu 1929. aasta omaga, mis oli 457 800, näeme töötajate arvu vähenemist 0,9% võrra. Vähenemine toimus kõigepealt kehvema talupidaja perekonnaliikmete arvel, kuna palgaliste hulk kasvas pidevalt²:

	Talupidaja perekonnaliikmed	Palgalised	Töötajate arv talundeis kokku
1920. a.	386 000	71 800	457 800
1937. a.	381 100	72 400	453 500
	Vähenemine 1,3%	Suurenemine 0,7%	Vähenemine 0,9%

¹ «Põllumajandus» nr. 24, 12. VI 1940.

² Põllutöökoja aastaraamat VI, 1937/38, Tallinn, 1938, lk. 28.

³ Palgaliste arvu hulka pole arvestatud päevatöölisi, kelle osatähtsus oli suhteliselt väike.

1939. a. suveks oli Eestis aastapõllutöölisi 21486 ja suvetöölisi 22773, peale selle veel kuutöölised, päevilised ja karjased. Ühes perekonnaliikmetega ulatus palgatööliste arv kuni 150 000-ni¹, mis teeb talundite rahvastikut (1939. a. loenduse andmeil oli 625 360 elanikku) 24%.

Põllutööliste olukord kodanlikus Eestis oli raske, ainult harva näitas see paranemise tendentsi vastavalt vastuolulise ja kriisides heitleva kodanliku majandusorganismi olukorrale. Pealegi sõltus Eesti põllumajanduse käekäik suuresti välisturust, kus ei olnud ega saanudki olla mingit stabiilsust: kord oli nõudmine põllumajandussaadustele suur, kord aga puudus üldse.

Põllutööliste palkade kõikumist ajavahemikul 1929—1936 iseloomustab järgnev tabel.²

aasta	Kuu kohta maksti palka peremehe toidul olevatele			
	aastatöölisele		sivilistele	
	mehele kr.	naisele kr.	mehele kr.	naisele kr.
1929	27.20	19.10	36.80	27.—
1936	22.10	16.—	30.90	22.30

Järgmistel aastatel toimus küll teatud nominaalpalga tõus, kuid samal ajal tõusis ka elukallidus, mille tõttu reaalsalga tõusu tegelikult ei olnudki.

1937. aastal oli mees-aastatöölise palk keskmiselt 326 kr. Selline palgatase ei võimaldanud tal perekonnapeana ülal pidada mitmeliikmelist perekonda.

Riigivolikogu pahempoolne saadik A. Aben, kritiseerides teravalt K. Pätsi partei kulaklikku poliitikat, andis seoses sellega järgmise kalkulatsiooni: «Kui näiteks on tegemist 5-liikmelise perekonnaga, siis vaatame, kui palju on võimalik anda aastatöölisel oma perekonna toitmiseks. Riigi poolt asutatud maatöölismajades tuleb tasuda töölisel kr. 80—90 riigivõla maksu arvel aastas. Kui veel arvata juurde kogukonnamaks ja muud maksud, siis sellest aastatöölise palgast tuleb maha arvata vähemalt kr. 100.— või koguni rohkem. Kui aastapalgast kr. 326.—

¹ «Maatöölise ja Väikemaapidajate Koja Teataja» 1940, nr. 1, lk. 6.

² Põllutöökoja aastaraamat V, 1936/37, Tallinn, 1937, lk. 69.

maha võtta kr. 100.—, siis jääb järele elamiseks kr. 226.— 5-liikmelisele perekonnale. See tähendab, iga perekonna liikme kohta jääb aastas kr. 44.— või kuus on iga perekonnaliikme kohta sissetulek ca kr. 3.50. Kas on aga võimalik 3,5 krooniga kuus maal ära elada?»¹

Loomulik, et ei olnud. Et hinge sees pidada, olid sunnitud kõik põllutöölise perekonnaliikmed, nende hulgas ka alaealised lapsed, leiba teenima, tehes ränka tööd kulakute juures.

Maatööliste ja Väikemaapidajate Koda, mis kujutas endast valitsuse ripatsit, oli sunnitud maatööraha survele üles tõstma ka mõned elulised küsimused. Sellega püüti «rahustada» kehvtalurahvast. Põhjendades vajadust anda maatöölisele lasteabiraha, kirjutas Maatööliste ja Väikemaapidajate Koda põllutööministrile: «Ei ole kerge palgalisel, eriti maatöölisleibkonnal, kelle sissetulekud enam kui minimaalsed, kasvatada lasteperet, koolitada, anda arstiabi, varustada riietega ja toiduga. Hiljuti lõppenud büdžeti uurimus toob need raskused, millistega põllu- ja metsatöölised peavad oma igapäevases elus võitlema, eriti ilmekalt esile. Kui kuue- ja rohkemaliikmeline perekond saab aastas kõigest allikaist (siia on arvatud ka naise ja laste teenistus, üldine sissetulek looma- ja palgamaapidamisest jne.) kokku ainult 840 krooni, siis peab perekonnapea olema küll otse meister, et tulla välja sellise piskuga. Loomulikult kannatab selle all toitlus, eriti lastel, samuti on ravi puudulik, sest maatöölise enamusel puudub ju haiguskindlustus, ja tulemuseks on ülikõrge surevus, mis põllutööliskonnas ületab kaugelt riigi keskmise ja on tõusnud mõnel aastal isegi üle 20%!»²

Põllutööliste tööpäev oli pikk. Põllumajandusliku raamatupidamise andmeil oli aasta keskmise tööpäeva pikkus alatistel kui ka ajutistel põllutöölistel — meestel 10,3 tundi, kuna aga alatiste naistööliste keskmine tööpäev oli 11 tundi ja alaealistel 10,5 tundi.³

Üldiselt madala põllumajanduse mehhaniseerimise taseme juures oli põllutöölise töö eriti raske.

Madal töötasu ja kurnav töö põhjustasid põllutöölise

¹ Vt. Riigivolikogu stenograafilised aruanded, 1939, lk. 873.

² ORKA, f. R-6, n. 1, s.-ü. 4, l. 23.

³ Põllutöökoja aastaraamat VII, 1938/39, Tallinn, 1938, lk. 88.

voolavust. Osa põllutöolistest püüdis leida elatusvõimalusi linnades, täiendades seal töötute hulki, teine osa muutus aga põllumajanduslikeks rändtöolisteks, kes elasid «ratastel», ja koos kogu pere ja majapidamisega rändasid ringi ajutiste hooajatööde otsinguil.

Valitsus sepsits mitmesuguseid abinõusid, et takistada põllutöoliste voolavust ja kindlustada «kultuurised perekonnad» — kulakud — odava palgatööga. Seda eesmärki teenis «Maaomandite kaitse seaduse muutmise seadus»,¹ milles nähti ette kuni 1 ha (eelnõus 1/2 ha) suuruste maa-kohtade eraldamist põllutöolistele. Põllutööminister A. Tupits rõhutas, et «kui meie tahame rajada töölistkohti, siis peame need rajama niisugustena, et nende pidajad tõesti ka töölised oleksid ja töolisteks jääksid (minu sõrendus. — H. T.) ja et meie neid mitte ära ei kisuks oma kutsesest (minu sõrendus. — H. T.).»² Samas vaimus lahendas põllutöoliste küsimust siseminister ja Põllutöökoja esimees A. Jürima: «Põllutöoliste küsimuse lahenemine peab seda teed käima, et suuremad talud asutavad enda algatusel ja enda poolt tööliste kortereid ja võtavad sinna perekondadega töölisi sisse. See maa on talu maa ja maja on talu maja ja kui perekond sinna asub, pühendab ta ennast talu tööle. Temal teist tööd ei saagi olla kui talutöö. See oleks põllutöoliste küsimuse õige lahendusviis.»³

Kodanlus taotles endale paremaid põllutöoliste ekspluaatoremise tingimusi, et põllutöölised rühiksid palehigis koos oma perekonnaga kulaku talus tööd teha, oleksid täiesti sõltuvad viimasest ja et nad «töölised oleksid ja töolisteks jääksid» ning et neil «teist tööd ei saagi olla kui talu töö» kulaku juures.

Maaomandite kaitse seaduse muutmise seaduseelnõu arutamisel Riigivolikogus märkisid vastasrinde saadikud, kritiseerides seda puht kulaklikku poliitikat, tabavalt, et sellega tahetakse «maatöoliste perekonnad nii-öelda «krepsteerida» talundite külge, kus lähedal nad töötavad».⁴

¹ Vastu võetud 8. mail 1939. Vt. «Riigi Teataja», 1939, nr. 40, art. 320, lk. 962.

² Riigivolikogu stenograafilised aruanded, 1939, lk. 872.

³ Sealsamas, lk. 874.

⁴ Sealsamas, lk. 872.

Selline «kreposteerimine» pidi lahendama ka põllutöölise korteri-elamu probleemi, mis oli äärmiselt raske. Põllutöölised oma enamikus elasid viletsates saunahüttides või vanades lagununud majades.

Et sulaseid-põllutöölisi vaos hoida ja neile näljapalka makstes endale suuremaid kasumeid taskusse panna, selleks kasutas kodanlus ka meelitamise poliitikat. Teostati põllutöölised «tublimate» premeerimist, milleks oli ette nähtud teatud rahasumma ja rinnamärk. Sellega tegeles peremeeste-kulakute teenistuses olev Põllutöökoda. Nii kogus Põllutöökoda 1939. aastal andmeid sulaste kohta, kes on töötanud korralikult ühes majapidamises vähemalt 5 aastat või kahes majapidamises vähemalt 8 aastat. Peremeeste poolt esitatud 9566 töölisest tunnistati korralikeks põllutööliseks ja preemia vääriliseks 6600. Preemia määrati aga ainult 400 põllutöölisele, milleks eraldati 24 000 krooni. Ülejäänud osa ilmajätmist põhjendati «piiratud võimalustega» ja lubati premeerimist «jätkata võimaluste kohaselt eelolevail aastail, silmas pidades teenistusvanust, perekonna rohkust jm.»¹

Põllutöökoda kavatses seda «tubliduse» hindamist muuta iga-aastaseks ürituseks. Sel eesmärgil otsustati jätkata andmete korjamist põllutöölise kohta. 1940. a. märtsis saatis Põllutöökoda kohalikele põllumeeste konventidele vastavad ankeetlehed preemia kandidaatide esitamiseks. Premeerimisest ei olnud aga põrmugi huvitatud asjaosalised-põllutöölised, kes ei tahtnud austavaid «rinnamärke kuuel kandmiseks, vaid tahtsid maad»² (minu sõnend. — H. T.).

Eesti maatameeste ja sulaste elutingimusi halvendas veelgi kodanliku valitsuse välismaalt põllutöölise värbamise poliitika. Töölisi toodi peamiselt Poolast ning vähesel määral Leedust. Poola põllutöölise palgad olid kõik reguleeritud ühele tasemele — meestel 28 krooni ja naistel 23 krooni.³ Odava võõra tööjõu sissevool sundis eesti sulaseid leppima peremeeste näljapalgaga, mida sagedasti püüti veelgi kärpida mitmesugustel põhjustel. Sellist poliitikat teostati jällegi ainult kulakliku kihi huvides, kelle sissetulekud aina kasvasid.

¹ «Põllumajandus» nr. 11, 13. III 1940, lk. 285.

² Riigivolikogu stenograafilised aruanded, 1938, lk. 736.

³ Sealsamas, lk. 631.

1939. aastal kirjutati «Eesti Kroonikas»: «Kuna põllutööliste palgad, osalt põhjusel, et toodi väljast võõrast tööjõudu, vastavas proportsioonis ei tõusnud põllumajanduse rahalistele sissetulekutele, siis selle tagajärjel pidi suurenema ka põllumehe tasuvus.»¹ Kui 1937. aastal toodi Poolast Eestisse 695 põllutöölist ja 1938. aastal 3811, siis 1939. aastal see arv kasvas veelgi. 1939. aastal töötas Eestis 4756 poola põllutöölist. Neist jäi kohale 300 põllutöölise ümber. 1940. aastal, kui Poola oli seotud imperialistliku sõjaga, taotleti põllutööliste toomist Leedust. Samal ajal olid Saare-, Petseri- ja Läänemaa maata ja vähese maaga talunike perekonnaliikmed sunnitud maad pidi ringi rändama ja endale tööd otsima. Saaremaal oli 100 ha põllumaa kohta 119 elanikku, Petserimaal 106, Läänemaal 85, Tartumaal 52, Järvamaal 47 jne. Keskmiselt oli Eestis 63,6 elanikku 100 ha põllumaa kohta. See näitab, et kohalikku tööjõudu oli Eesti põllumajanduses piisavalt.

6. VÕLAD, OKSJON JA KODANLIK KOOPERATSIOON

Kulaklike majapidamiste tugevnemisele ja laienemisele aitas kaasa ka kodanlik krediidisüsteem, kus laenu anti sõltuvalt majandi maksuvõimest. Samal ajal aga kiirenes kehvikute ja keskmike majapidamiste laostumine, kel oli äärmiselt raske saada riiklikku krediiti. Enamik talusid ägas raskete võlakohustuste all, oli rõhutatud maksudega ja lõpmatute trahvidega. Talupoegadel oli turjal lühi- ja pikaajaliste võlgade koorem — rohkem kui 142 miljonit krooni. Ainuüksi kodanliku maareformi võlg ulatus 68 miljonile.

Talundite võlad kasvasid progresseeruvat. 1. maist 1933 kuni 1. augustini 1938 need suurenesid 25,8 milj. krooni võrra, tõustes 111,4 milj. kroonilt 137,1 milj. kroonile, mis ületas riigi võlgade üldsumma (millede seis 1938. a. lõpuks oli umbes 128 milj. krooni). Talundite võlakohustustelt makstavad intressid ulatusid aastas 6,4 milj. kroonile.² Eriti raskes olukorras olid kehvikud ja rentnikud, kuna nad ei omanud mingeid väljavaateid võlakoormast lahtirabelemiseks. Suhteliselt suuremad võlad lasu-

¹ Eesti Kroonika 1939, lk. 51.

² Sealsamas, 1938, lk. 43.

sid just väikemaapidajatel.¹ Keskmiselt langes iga hektari kohta võlgu:

1— 5 ha suurusele talundile	122 kr.	6 senti
5—15 " " "	90 "	11 "
15—30 " " "	72 "	95 "
30—50 " " "	53 "	24 "
üle 50 " " "	40 "	24 "

Tuhanded võlgadega ülekoormatud talud müüdi oksjonil. Ainult 1938. aastal läks 1454 talu haamri alla, neist 655 erapankade ja 799 Maapanga nõudmisel. Igal müüdud majapidamisel lasus keskmiselt 6000 krooni võlga.²

Kodanlikus Eestis müüdi üle 25 000 laostunud talumajandi oksjonil. Oksjonihääri alla sattusid peamiselt väikemajandid, kuid eriti raskeil kriisiaastail (1929—1933) tabas see ka suuremaid majandeid. Nii laostus talumajandeist (protsentides):³

	1933	1936	1938
kuni 10 ha	26,3	32,6	42,4
10— 30 ha	45,1	42,2	40,8
üle 30 ha	28,6	25,2	16,8

Seoses sellega vähenes põllumajanduses töötajate arv. Statistiliste andmete järgi vähenes põllumajanduses töötav elanikkond ajavahemikul 1922—1939 enam kui 33 500 inimese võrra.

Müüdud talude uuteks peremeesteks said kulakud ja suures hulgal linna kodanlus kaupmeeste, pangadirektorite, riigiametnike, advokaatide, arstide ja muude kapitalistliku ühiskonna rahameeste näol. On loomulik, et sellised «põllumehed» ei kündnud ega külvanud, ei niitnud ega lõiganud, aga teiste töö ja vaevaga saadud sissetulekud panid nad oma taskusse. Selliseid «põllumehi» vihkas rahvas kui tööinimeste kurnajaid ja nimetas neid potipõllumeesteks.

Antud olukorda iseloomustades kirjutas «Rahva Hääl» 20. juulil 1940: «Põllutöökoja juhid suutsid kõik juba astuda mõisniku seisusse. Algame «suurharija» Jürimaga,⁴

¹ «Rahva Hääl» nr. 31, 23. VII 1940.

² Sealsamas, nr. 47, 8. VIII 1940.

³ R. Antons, Agraarsuhted kodanlikus Eestis, lk. 134.

⁴ August Jürima — siseminister, sisekaitseülem, 1936. a. alates Põllutöökoja esimees — oli Eesti jöhkramaid rahamagnaate, kes «teenis» umbes 20-l palgalisel kohal ja kelle kuupalk ulatus kaugelt üle miljoni sendi kuus. Peale selle veel sissetulek suurtalust.

kelle orjad higistavad Järvamaa piiril. Nõuandetalituse dir. Söödil on mõis Helmes. Põllutöökoja noorte osakonna sekretär Paglandil on Märjamaal üle 100-hekt. talu. Põllutöö elektrifitseerimise osakonna direktor Kerretil — Läänemaal Taebles Saare mõis, direktor Kintil — Taevere vallas, Velitaril — Rae vallas, Rootsil — Jõeletmes jne. A-s. «Eesti Piim» direktor Saarsool — talu Lagedil, direktor O. Kilgasel — Virumaal suur mõis ja talud peale selle.»

Mitme talu omanikeks olid veel paljud maksuinspektorid, maakonstaablid ja vallavanemad. Nii kuulus maksuinspektor Toomingasele Viljandimaal kolm talu. Samuti omasid kolme talu konstaabel Tall Assamalla vallas ja sama valla vallavanem. Niisugustel härrastel oli kokku 19 474 talu.

Istudes linnas kõrgepalgalistel kohtadel, rentisid potipõllumehed oma talud välja maatameestele. Maaga hangedasid ja spekulereisid veel paljud mitmesugused ärimehed. Näitena võib tuua Pärnumaal Hallingu külas tegutsenud ärimehe Simsoni, kes spekuleeris maa, majade ja küttepuudega. Nimetatud Simson ostis võileiva hinna eest kokku ümbruskonna talunike krunte, kes laostusid võla-, maksu- ja muude kohustuste koorma all. Need krundid andis ta kõige orjastavamatel tingimustel rendile, nn. pooleterale. See tähendas seda, et poole rentniku saagist sai maavaldaja-parasiit endale. Nii pidi maksma rentnik Juhan Allik, kes haris Simsoni maad oma inventari ja tööjõuga, talle produktides kokku 1500 krooni. Esines ka seda, et talu renditi välja mitmele leibkonnale.

Erarendi süsteem, pealegi kõige orjastavamail tingimustel, oli laialt levinud kogu Eestis, eriti aga Pärnumaal. Koos kapitalismi arenguga kasvas pidevalt renditalude arv. Kui 1925. aastal anti rendile 5300 talundit ja 1929. aastal 7500, siis 1939. aastal tõusis väljarenditud talundite arv 20 000.¹

Kodanliku Eesti põllumajanduse üheks iseärasuseks oli majapidamise ja maavalduse krunditalu vorm. Seda vormi iseloomustas eriti väike- ja kesktalundite äärmiselt halb maakorraldus: tükeldatus ja kaugemaasus. 139 984 maaomandit koosnesid 335 282 osast. Siinjuures ainult 30,7% maaomanditest koosnes igaüks ühest tervikust, tükeldamata krundist, kuna suurem osa maaomanditest — 69,3% — olid

¹ EKP Keskkomitee Arhiiv, f. 1, s.-ü. 173, l. 89.

tükeldatud ja asusid üksteisest eemal. Läänemaal oli tükeldamata maaomandite protsent kõige väiksem — ainult 13%. Keskmiselt omasid Eestis 40,9% kõigist majanditest maad 2—5 ja rõhkem km kaugusel maavaldaja talust. Läänemaal moodustasid sellised majandid 67,6% majandite üldarvust.¹

Peale selle vajas suur osa maid maaparandust. Põllutöökoja andmetel vajas kasutatavatest põllupindadest kuldendamist 21%, heinamaast 51% ja karjamast 38%.²

Selline halb maakorraldus ja maade korrastamatus olid eesti talupojale lisaraskuseks ning see omakorda kiirendas veelgi talurahva majanduslikku diferentseerumist.

Üheks töötava talurahva ekspluateerimise vahendiks kodanlikus Eestis oli kujunenud põllumajanduslik kooperaatsioon, mis kapitalistlikus ühiskonnas kujutab endast kapitalistlikku ettevõtet.

Eesti põllumajanduses oli võrdlemisi ulatuslikult levinud turustus-varustuskooperaatsioon, mida juhtisid talupoegkonna jõukamad kihid ja linnakodanlus. Kasutades oma majanduslikku üleolekut hoidis kulaklus enda käes juhtpositsioonid. Töötavad talurahvahulgad aga olid tõrjutud kooperatsioonist eemale kõrgete sisseastumismaksude ja muude takistuste tõttu. Kriisijärgseil aastail toimus põllumajandussaaduste turustamise monopoliseerimine. Tekkisid monopolistlikud ühingud «Võieksport» (asut. 6. apr. 1936), «Eesti Munaeksport» (10. veebr 1937), «Eesti Lihaeksport» (12. veebr. 1937). Need ühingud olid väljaspool konkurentsi, nad dikteerisid põllumajandussaaduste kokkuostu- ja müügihinnad, et saada maksimaalseid kasumeid, mille omastasid kulakud.

1940. aastaks oli Eesti põllumajanduses 1942 kooperatiivi 73 353 liikmega. Eriti tähtsat osa etendasid 306 ühismeiereid 35 202 liikmega, 1939. aastal töötasid nad ümber 355 milj. kg piima ja nende rahaline läbikäik tõusis 34 383 647 kroonile. Kui 1939. aastal oli ühismeiereides liikmeid-piimatootjaid 32 548, siis mitteliikmeid-piimatootjaid oli 27 531.³ Läänemaal oli liikmeid 1695, kuna piimatootjaid aga 5198. Miks siis kõik piimatootjad ei olnud ühismeiereide liikmed? Kõigepealt tuleb silmas pidada suuri sisseastumis- ja osamakse, kuid samuti ka kula-

¹ ORKA, f. R-1, n. 1, s.-ü. 777, l. 2.

² «Põllumajandus» nr. 9, 28 II 1940, lk. 223.

³ ORKA, f. R-1, n. 1, s.-ü. 777, l. 5.

kute saagiahnitsemise poliitikat ja pankrottide tege-
mist, mis peletasid suure hulga töötavast talurahvast
kooperatiividest eemale. Nii näiteks oli Massu piimaühis-
tus Läänemaal sisseastumismaks 500 kr.¹ Sellise summa
tasumine ainult kooperatiivi astumiseks ei olnud jõuko-
hane kehvikutele ega ka enamikule keskmikest. Piimaühis-
tutes peremehetseva jõukama talurahva sissetulekud aga
tõusid aastast aastasse. Sissetulekute tõusule aitas tundu-
valt kaasa riiklik hinnakindlustamise poliitika ning põllu-
majandussaaduste monopoli alusel funktsioneeriv müügi-
korraldus, mis võimaldas reguleerida eksportsaaduste hindu
ning hoida siseturul püsivalt hindu kõrgel. Piimasaaduste
ekspordi kindlustamiseks eraldati riigieelarvest majandus-
aastal 1938/39 1,75 milj. krooni.² Piimaühistud töötasid
ümber 96% kogu Eesti piimasaaduste turutoodangust ja
said suuri kasumeid mitteliikmete-piimatootjate arvel.

Samasugune olukord valitses ka teistes ühistutes. 576-es
masinaühistus oli ainult 5800 liiget, seega keskmiselt
10—11 liiget ühistus, kuid ühistute masinad peksid
40 000—50 000 talu vilja, ekspluateerides rängalt talu-
poegi. Näiteks ühe tonni pekstud vilja eest nõuti tööta-
vatelt talupoegadelt 5—7 krooni, mis viljas ümberarves-
tatult tähendas 31—44 kg toiduteravilja või 3,1—4,4%
pekstud viljast. Niisamapalju võtsid ka eramasinate oma-
nikud-kulakud. Seega ei olnud tegelikult mingit vahet
kooperatiivide või kulakute suhtumisel kehv- ja kesktalu-
poegadesse.³ Munaühistutes oli liikmeid alla poolteise
tuhande, kuid see «ühistegevus» ostis kokku ja vedas välja
kogu Eesti munade turutoodangu — 60—70 milj. muria
aastas. Saanud monopoliõiguse, dikteeris ta munade kok-
kuostuhindu.

Tartu maakonnas töötas «linnukasvatajate» kooperat-
sioon, kes aga kõige vähem tegeles linnukasvatusega, kuna
ta oli teinud oma monopoliks munade kokkuostu ning
nende turustamise Londonis ja Berliinis. Ärioperatsiooni-
delt saadavad tulud jaotati dividendina vastavalt sisse-
makstud osakapitalile. Lõviosa dividendist langes muidugi
kulakutele.⁴

Peale otseste sissetulekute sai kulaklus kodanliku riigi

¹ EKP Keskkomitee Arhiiv, f. 1, n. 1—1, s. ü. 7, l. 25.

² Eesti Kroonika 1939, lk. 51.

³ «Eesti Bolševik» 1947, nr. 5, lk. 64.

⁴ «Postimees» nr. 1, l. I 1948.

poolt pidevalt toetust ja suurt rahalist abi. Rikastudes töötava talurahva ekspluateerimise arvel, läks ta majanduslikult ülesmäge, mida reklameeriti kui Eesti põllumajanduse «õitsengut».

Nii näeme, et võimuloleva kodanluse kogu agraripoliitika ei arvestanud töötava talurahva huvidega. See teenis vaid kulakluse huve, kindlustades igati selle majanduslikke ja poliitilisi positsioone.

Eriti halvenes töötava talurahva olukord ikaldusaastail. Suureks löögiks kogu põllumajandusele oli 1939. aasta sügisene põud. Põua tagajärjel sai tõsiselt kannatada söödavilja saak, mille tõttu 1940. a. talve-kevade perioodil järsult langes karjasaaduste toodang ja vähenes loomade arv. Majandusminister L. Sepp oma kõnes 28. mail 1940 inärkis: «Suurim tagasilöök meie tootmistegevuses on karjasaaduste toodangus 30—40% võrra! Kuigi see tekkinud ei ole erilisest sõjaolukorrast, vaid läinud sügisest põuast ning sellest tingitud söödabaasi tunduvalt nõrgenemisest.»¹ 1939. aasta põua tagajärjel vähenenud heinasaagi tõttu langes veiste arv 706 131-lt 634 670-ni, seega 10,1%, sigade arv vähenes 8,2% ja lammaste arv koguni 23,7% võrra.²

Olukorda, mis tekkis põua tagajärjel, hindas objektiivselt ka peaministri asetäitja siseminister A. Jürima, kes ütles oma kõnes Põllutöökoja täiskogu koosolekul 6. juunil 1940: «Möödunud aasta löi meile väga suure haava, mida nii hõlpus ei ole parandada. Ma olen sõitnud maal ringi ning pean ütleva, et kõige halvema pildi jätavad väljalastud loomad, millistel «nahk hoiab kondid koos» nagu siin keegi põllumees ütles. Loomad on talvel ära nälginud, kuna neile ei olnud toitu anda. See loom peaks siis veel piima andma! Vaevalt on tal veel elu sees. Sellepärast on ka võitoodang nõnda palju langenud. Meie peame jällegi aastaid haavu parandama, mis eelmise aasta põud tegi meie karjale.»³

Sama iseloomustuse andis põua tagajärgedele põllutöeminister A. Tupits.

Üks peamisi põhjusi, miks 1940. aastal, võrreldes 1939. aastaga, langes järsult piimatoodang ja loomade (veiste,

¹ «Põllumajandus» nr. 23, 5. VI 1940, lk. 510.

² «Kommunist» nr. 6, 8. IX 1940.

³ «Põllumajandus» nr. 24, 12. VI 1940, lk. 543.

lammaste, sigade) arv, peitub just 1939. aasta looma-söödasaagi ikalduses.

On loomulik, et eelkõige kannatas 1939. aasta ikalduse all kehvtalurahvas, samuti keskmik, kellel puudusid tagavarad ikaldusest tingitud puudujäägi katmiseks ning kodanliku riigi toetus.

7. «MAKSA MAKSUD JA PEA SUU!»

Fašistliku diktatuuri aastail (1934—1940) oli kodanliku valitsuse rahvavaenuliku sise- ja välispoliitika peamiseks toeks kulaklus. Sisepoliitikas süvenes reaktsioon iga aastaga, muutudes kodanliku Eesti viimastel aastatel ohjeldamatuks. 1934. aastal võeti töötavalt rahvalt poliitilise ühinemise õigused ning seejärel kaotati sõna- ja koosolekuvabadus.

1. jaanuaril 1938 kehtima pandud uus Eesti Vabariigi Põhiseadus tõi kodanliku propaganda sõnade järgi tagasi «demokraatliku riigikorra, äratades ellu rahvaesinduse...»¹ Kuid see rahvaesindus oli täiesti formaalne, kuna sisult teenis ta võimutsevat röövkapitali. Tööline ja töötav talupoeg olid ikkagi tegelikult õigusteta.

Seda näeme igas valitsuse «demokraatlikus» sammus, olgu see valdade reform, omavalitsuste valimised või siin nn. kutsekodade loomine jne.

Valdade reform, mis jõustus 1. aprillil 1939, tõi kaasa valdade arvu vähenemise 365-lt 248-le. Reformi teostamise ofitsiaalseks eesmärgiks oli luua elujõulised vallad, hoida kokku valitsemiskulusid ja ratsionaalsemalt administreerida. Tegelikult aga olid valdade reformil teised ülesanded ja ta pidi teenima kõigepealt kodanluse klassi huve — muutma kõik vallad valitsuse kindlateks tugedeks maal. Reformiga kaotati ära rida valdu, kuna aga vallavanemaid, nende abisid ja sekretäre hakati määrama siseministri poolt. On arusaadav, et nendele kohtadele sattusid nüüd vaid küla jõukad talupojad, kaitseliitlased ja teised hästi kontrollitud isikud, kes olid ustavad Pätsi diktatuurile.

Sellist rahva õiguste jalge alla tallamist kritiseerisid Riigikogus isegi mitmed oportunistlikud Eesti Sotsia-

¹ Eesti Kroonika 1938, lk. 25.

listliku Töölispartei (sotside) esindajad, lootes sel moel teenida rahva usaldust. Nende sõnavõttud peegeldasid mõnikord ka objektiivseid tõeteri. Nii märkis L. Johanson: «Valitsus pani igale poole oma esindajad. Aga mis ära unustati, see oli meie rahva õigus valida omavalitsusi. Rahvas on hulk aega elanud niiviisi, ja tulemuseks oli see, et kui valimised tulid, siis oli rahva keskel teatud tühimus. Rahvas oli nagu usu kaotanud ja ta arvas, ei tea mis on tagamõtteks. Teiseks on tehtud kõik, mis võimalik, et meie rahva isetegevust halvata ja paralüüeerida ja seada meie rahva üle igale poole võimu ja võimu asemikke. Mida siis pidi mõtlema rahvas? Ta pidi, nii nagu ütles üks kõrgemale kohale määratud praost, pidama suu ja maksuma maksud.»¹

Sama mõtet väljendas O. Gustavson: «Kõik, mis kehtivat süsteemi, kogu meie riiklust viimasel ajal on kandnud, see ei ole midagi muud kui suur umbusaldusakt Eesti rahva kui säärase vastu: omavalitsusi ei usaldata, sinna peab mehi määrama, kirikujuhte ei usaldata, sinna tuleb hooldaja määrata, ajakirjandust ei usaldata, see tuleb seada propagandatalituse hooldamise alla. Need kõik on asjad, mis ei anna tunnistust muust kui sellest, et valitsusvõimul puudub usaldus rahva vastu.»²

Uute seaduste alusel toimusid omavalitsuste valimised 15.—16. oktoobri 1939 ja möödusid rahva «suhteliselt nõrga huvi all», nagu neid hindas «Eesti Kroonika».³ Reas valdades ei peetud üldse valimisi, kuna valimisseaduse järgi seal, kus oli üles seatud ainult üks kandidaat, valimisi ei toimunud ja ülesseatud kandidaadid loeti automaatselt valituks. Enamusvalimise põhimõttel toimunud valimiste tõttu, kus otsustavaks on võrdlev hääleterohkus, osutusid paljudes ringkondades valituiks kandidaadid, kelle seljataga tegelikult valijate enamust ei olnud, eriti neis ringkondades, kus esines kolm ja enam kandidaati.

Külakehvistu ja põllutöölise nõrka huvi vallavolikogude valimiste vastu põhjustas rahvavastase fašistliku valitsuse survepoliitika. See väljendus kujukalt vallavolikogude valimise seaduses,⁴ mille eesmärgiks oli kõven-

¹ Riigivolikogu stenograafilised aruanded, 1939/40, lk. 81.

² Sealsamas, lk. 89.

³ Eesti Kroonika 1939, lk. 32.

⁴ «Riigi Teataja» 1939, nr. 41, art. 330, lk. 989.

dada valitseva partei positsioone. Seadus nägi ette hulga mitmesuguseid kitsendusi töötava rahva aktiivsuse pidurdamiseks. Uue seadusega asendati endine proportsionaalne valimisseadus enamusvalimistega; anti valimisõigus neile, kes kaks aastat olid alaliselt elanud valla piirides; määrati kõrge 20-kroonine kautšjon valimiste kandidaate jaoks jne.

Valimisseaduse iga paragrahv oli suunatud kehvtalurahva vastu ja jõukama talurahva osa tõstmiseks valimistel. Vallavolikogude valimise seaduse arutamisel Riigivolikogus tekkis teravaid vaidlusi, sest osa Riigivolikogu liikmeid ei saanud nõustuda ilmse ülekohtuga rahva, eriti põllutööliste suhtes, mida see seaduseelnõu sisaldas.

Vastasrindede esindajad rõhutasid oma sõnavõtetes, et seaduseelnõu on sihitud põllutööliste vastu ja soodustab jõukamat kihti. Selle kohta märgiti: «Ärge unustage, lugupeetud härrad, te nõuate 2-aastast alalist elamist valla piirides, aga teie ei tunnusta, et tööline samal ajal ka maksudest vaba oleks. Sellest momendist peale, mil tööline valla piirkonda asub elama, peab ta hakkama maksma kogukonnamaksu. Kui töölisele pannakse peale kohustused valla suhtes, siis tuleks talle anda ka õigused. Maksusid peab tööline maksma, aga õigusi tal ei ole.»¹

Paljude kitsenduste ja poliitilise surve õhkkonnas toimunud valimistega ei saanud rahvas rahule jääda: «Rahvale pole ainult tähtis see, et omavalitsused mingil kujul ametisse valitakse,» rõhutati Riigivolikogus, «vaid rahvas on huvitatud sellest, et valitud omavalitsused tegutseksid nende huvide kohaselt. Selleks on tarvilik, et omavalitsuste üle võiks rahvas teostada pidevat kontrolli... seda enam, et hiljuti ametisse valitud esinduskogude valimine oli seotud kitsendustega.»²

Samasugune «demokraatia» valitses ka nn. kutseesindustes. Eesti talurahval oli kaks kutsealast organisatsiooni: Põllutöökoda peremeeste jaoks ja Maatöölise ja Väikemaapidajate Koda.

Diktaator K. Pätsi valitsuse sümpaatiat kuulus täielikult Põllutöökojale. Seda näeme kas või võrreldes toetusi, mida anti nimetatud kutsekojale. Üle 10 ha suurustes talumajapidamistes oli 126 000 töötajat, kes kuulusid Põllu-

¹ Riigivolikogu stenograafilised aruanded, 1939, lk. 853.

² Sealsamas, 1939/40, lk. 88.

töökoja alla. Põllutöökojas pöörati tegelikult väga vähe tähelepanu väiksemate talundite abistamisele. Nõuande ja abistamise objektideks olid suurtalud. Kuid ka siis, kui oletada, et kõik Põllutöökoja alla kuuluvad talundid ühevõrra hüvedest osa said, mida see koda oma liikmetele andis, siis riigi eelarves ettenähtud toetusest — 600 000 krooni — langes iga töötaja kohta 4,75 krooni. Samal ajal kuulus Maatöölise ja Väikemaapidajate Koja alla töötajaid — väikemaapidajaid (kuni 10 ha) ja põllutöölisi 133 000. Neile oleks nõuannet ja abi kindlasti rohkem vaja olnud kui suuremate talundite omanikkudele. See koda sai aga riigieelarvest toetust ainult 17 000 krooni, s. o. 2,8% summast, mis anti Põllutöökojale ehk 8 senti iga töötaja kohta, kes koja alla kuulus.

Põllutöökoja ülesandeks oli kulakluse ja valitsuse agraarpoliitiliste huvide kaitsmine. Seda nimetati ametlikult põllumeeste kutseliseks omavalitsuseks. Põllutöökoja allasutused — kohalikud konvendid — moodustati «parematest» ja «väljapaistvamatest tegelastest»¹, s. o. külakodanlastest — võõra töö ekspluaterijatest. Konventide kohustuseks oli «tegeleda põllumajandusliku ühiskonna kõigi eluavalduisiga, olles oma piirkonna A-ks ning O-ks ja suuna näitajaks põllumajandusliku rahvastiku seltskondlikus ja ühiskondlikus kasvatamises».² Et seda kohustust täita, selleks püüti luua tihe usaldusmeeste võrk, mille kaudu oleks võimalik lühikese aja jooksul igasse tallu teateid viia ja sealt vajalikke andmeid saada. Sellised põllumeeste konvendid olid fašistliku võimu ustavaks toeks maal ja neile pandi suuri lootusi kehtiva korra säilitamiseks.

Missugune oli siis Maatöölise ja Väikemaapidajate Koda oma eesmärkide ja ülesannetega? Ta pidi olema «madalama» talurahva ja «lahtise rahva» kutseesindus. Maatöölise ja Väikemaapidajate Koja seaduses³ märgiti, et «Koja eesmärgiks on maatulundusliku töö edendamine ja maatöölise ning väikemaapidajate kultuuriliste ja aineliste huvide esindamine solidaarses koostöös teiste kutsetega». Solidaarset koostööd nõuti kõigepealt muidugi kulakluse kutseesindusega — Põllutöökojaga. Maatöölise ja

¹ Põllutöökoja aastaraamat 1936/37, Tallinn, 1937, lk. 23.

² Sealsamas, lk. 24.

³ «Riigi Teataja» 1936, nr. 34, art. 248, lk. 685.

Väikemaapidajate Koja ülesandeks peeti osavõttu oma esindajate kaudu nendest asutustest, kus oli ette nähtud maatöölise või väikemaapidajate esindus, kusjuures tuli igati «aidata kaasa sotsiaalsete vahekordade leplikule lahendamisele».¹ Järelikult ei puudunud ka siin üleskutse, et külakehvistu oleks leplik ja lahendaks leplikult kõik vahekorrad oma kurnajatega. Maatöölise ja Väikemaapidajate Koja seadus nägi ette ranget riiklikku kontrolli ja juhtimist koja tegevuse üle, kus demokraatiast ei saanud juttugi olla, kuigi toimusid valimised. Missugusest demokraatiast saigi juttu olla, kui juba seaduses deklareeriti, et valimised kuuluvad põllutööministri kinnitamisega. Põllutööministrile anti vaba voli kinnitada ametisse temale meelepärane koja juhatus. «Kui põllutööminister ei kinnita ametisse koja esimeest või juhatusliikmeid,» rõhutati seaduses, «võetakse ette uued või täiendavad valimised hiljemalt 1 kuu jooksul põllutööministri otsuse kättesaamise päevast arvates. Kui ka teistkordsete valimiste tagajärjel ei teostu koja esimehe või juhatusliikmete ametikohtade täitmine, siis põllutööminister nimetab koja esimehe või juhatusliikmed koja liikmete hulgast.»²

1. juulil 1939 andis kodanlik valitsus välja «Maatöölise ja Väikemaapidajate Koja valimiste juhatuskirja muutmise määruse»,³ millega võimumehed tõmbasid koja juhtimise ohjad veelgi enam pingule. Valimiste läbiviimiseks tuli luua üleriiklik 3-liikmeline komitee, mille juhataja määrab põllutööminister, liikmeist määrab 1 sise- ja 1 Maatöölise ja Väikemaapidajate Koja esimees. Ringkonnakomitee ja jaoskonnakomisjonid määrati samuti ustavatest isikutest. Nähti ette, et jaoskonnakomisjoni juhatajaks on vallavanem või viimase määramisel tema abi ja liikmeiks vallasekretär ja vallavanema poolt maatöölise või väikemaapidajate hulgast määratud liige, kes on kantud koja valijate nimekirja.

Selliste määramiste ja kinnitamiste tagajärjel «valitud» Põllutöölise ja Väikemaapidajate Koda oli oma olemuselt solidaarne Põllutöökojaga ja leplik valitseva ekspluaatorliku korraga. Maatöölise ja väikemaapidajate

¹ «Riigi Teataja» 1936, nr. 34, art. 248, lk. 686.

² Sealsamas, lk. 688.

³ Sealsamas, 1939, nr. 58, art. 479.

survel oli koda siiski sunnitud aeg-ajalt esitama valitsusele märgukirju ning taotlusi maatöoliste äärmiselt raskete sotsiaalmajanduslike elutingimuste parandamiseks, mida aga peremeeste pahandamisest hoidumiseks tehti formaalselt.

Põllutöolistel ei olnud kodanlikus Eestis kindlustust vanaduse ja töövõimetuse puhuks ega haiguskindlustust, nad ei saanud lasteabiraha. Seoses sellega kirjutas «Maatöoliste ja Väikemaapidajate Koja Teataja»: «Meie ei suuda aru saada, miks ühe ringkonna noor pere on riigile kallim, et sellelt makstakse lasteabirahana nii-öelda juurde, aga töölise lapselt ei tehta seda mitte. Töölislaps ei saa ka ühtegi muud toetust. Sünnib aga näiteks riigiteenijal laps, saab ta suure summa sünnitusraha, see on tihti rohkem kui põllutöölise terve aasta-rahapalk (see on ju kõigest 120—150 kr!). Aga maaperekond ei saa midagi.»¹

*

Ka välispoliitikas oli kulaklus linnakodanluse kõrval fašistliku diktatuuri kindlaks toeks. Kodanliku valitsuse välispoliitika viis selleni, et Eesti muutus lõplikult välismaiste imperialistlike suurriikide agraarseks ripatsiks. Eesti välisvõlad kasvasid järk-järgult, ulatudes 1940. aastal 218 600 000 kroonini. Koos välisvõlgade suurenemisega käis kaasas kodanliku Eesti sõltuvuse suuremine imperialistlikest välisriikidest. Pärast ülemaailmset majanduskriisi (1929—1933), seoses fašistliku diktatuuri kehtestamisega 1934. a. märtsis, algas Eesti kodanliku valitsuse orienteerumine fašistlikule Saksamaale. Tähtsat osa Eesti ja teiste Balti riikide tõukamisel hitlerliku Saksamaa sõiduvette etendas 1935. aastal sõlmitud Saksa — Inglise mereleping, mis kujutas endast imperialistlikku tehingut mõjusfääride ümberjaotamiseks. Kogu Eesti majandus, sealhulgas ka põllumajandus, allutati Saksamaa majandusele. Eestist veeti Saksamaale strateegilisi tooraineid ja põllumajandussaadusi, kuna sisse veeti tööstus- ja tarbekaupu. Sealjuures asetaskodanlus vastavalt imperialistlike riikide huvidele pearõhu põllumajandussaaduste — või, peekoni ja munade tootmisele ning väljaveole. Peamiseks tootmisharuks muutus

¹ «Maatöoliste ja Väikemaapidajate Koja Teataja» 1940, nr. 1, lk. 7.

seega karjakasvatus. Kulakutele, kes suutsid anda väljaveo põhitoodangu, kindlustas kodanlik riik mitmesuguseid soodustusi toetuste ja preemiade näol. Karjakasvatussaaduste hinnad välisturul olid madalad, tööstuskaupu aga veeti sisse kallite hindadega. See kõik toimus töötava rahva arvel, kuna hinnad siseturul pidevalt tõusid.

Väga kahjulikuks osutus Eesti töötavale rahvale NSV Liidu vastane välispoliitika, mida kodanlus teostas kogu oma võimuloleku vältel. Eestit püüti igati isoleerida suurest Nõukogudemaast. Isegi kaubavahetust ignoreeriti. 1938. aastal moodustas kaubavahetus NSV Liiduga Eesti väliskaubanduse käibest ainult 5%. Imperialistlike suurriikide survele tehti kõik selleks, et muuta Eesti Nõukogudevastase sõja trampliiniks. Seda tehti vaatamata NSV Liidu vankumatule rahupoliitikale, püüdele luua kõigi naaberriikidega usaldusväärsed sõprussuhted.

Ajaloleht «Kommunist» kirjutas 1940. a. aprillis: «Vihane N. Liidu vastane poliitika, mida eesti kodanlus oli kogu aja teostanud ja mida Eenpalu valitsus eriti süvendas, on häbistavalt pankrotti jooksnud. Kokku varisenud on ka Eenpalu poolt istutatud purutagurline marurahvuslik poliitika. Kõik see on andnud ränga hoobi Pätsi-Laidoneri tagurlisele diktatuurile ja viis rahva poolt äärmiselt vihatud Eenpalu-Veerma-Selteri valitsuse tagasiastumisele.»¹

Neis tingimustes kasvas töötava talurahva rahulolematuus kehtiva fašistliku diktatuuri vastu, linna- ja maa-kodanluse ekspluateerimise ja vägivalda vastu. Talurahva lootusetult raske majanduslik ja poliitiline olukord ja tema püüd kiiremini pääseda sellest aitasid kaasa revolutsioonilise situatsiooni tekkimisele 1940. a. suvel.

EKP selgitustöö töötava talurahva hulkades kandis üha enam vilja, laienesid partei sidemed kehttalurahvaga. 1938. aastal, pärast seda, kui vanglast sai vabaks suur hulk kogenud ja karastatud kommuniste — J. ja O. Lauristinid, H. Allik, G. Abels, O. Abori, B. Kumm, K. Männikson, H. Arbon, P. Keerdo, K. Paas, V. Sassi, J. Saat jt., aktiveerus EKP tegevus. Loodi partei keskuse büroo ja kohalikud parteikomiteed Tallinnas, Tartus, Narvas ja Pärnus, tugevdati partei mõju töölisklassi ja talurahva legaalsetes organisatsioonides.

¹ EKP Keskkomitee Arhiiv, f. 27, n. 27-1, s.-ü. 9, l. 198.

Töötav rahvas üle kogu maa koondus ikka enam EKP võitlusloosungite ümber, hakkas üha selgemini mõistma fašistliku kodanluse ja selle sabarakkude rahvavaenulikkust ning hukatuslikku poliitikat.

EKP agraarprogramm, mille peamiseks nõudmiseks oli maa natsionaliseerimine ja maa andmine põliseks kasutamiseks neile, kes seda kõige enam vajavad, leidis ikka laiemat poolehoidu ja toetust töötava talurahva seas. Partei näitas, et ainult sotsialistlik revolutsioon suudab õiglaselt lahendada maaküsimuse ja vabastada talurahva ekspluateerimisest. Partei võitles väsimatult tööliklassi ja rõhutat talurahva liidu eest, proletariaadi diktatuuri ja nõukogude võimu taaskehtendamise eest Eestis.

1940. a. revolutsiooniga kukutas Eesti töötav rahvas kommunistliku partei juhtimisel vihatud kurnajate ikke ja asus tagasipöördumatult sotsialismi teele.

SISUKORD

Sissejuhatus	3
1. Kodanlikust agraarreformist	4
2. Kommunistid töötava talurahva huvide kaitsel	8
3. Kodanluse ilusad sõnad ja karm tegelikkus	11
4. Põllumajanduse mehhaniseerimise sotsiaalne tagapõhi kodanlikus Eestis	17
5. «Lahtise rahva» raske elu	21
6. Võlad, oksjon ja kodanlik kooperatsioon	26
7. «Maksa maksud ja pea suul»	32

ТИИДО Хейнрих Карлович
О ПОЛОЖЕНИИ КРЕСТЬЯНСТВА В БУРЖУАЗНОЙ
ЭСТОНИИ

Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 10

Toimetaja H. Kukk
Tehniline toimetaja A. Tõnisson
Korrektor S. Kõiv

Ladumisele antud 3. VI 1959. Trükkimisele antud 15. VII 1959. Paber 54:84, 1/2a. Trükipoognaid 2,5. Formaadile 60:92 kohaldatud trükipoognaid 2,05. Arvutuspoognaid 2,26. Trükiarv 3000. MB-05300. Tellimise nr. 2083, Trükikoda «Ühiselu», Tallinn, Pikk tn. 40/42.

Hind 65 kop.

65 kop.

A-17346

269

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00463691 8